

The Remain in Tai (Dam) Traditional Thought of Wisdom to Build the Present House

Methee Piriyakarnnon*

Wiwat Wotong

Faculty of Architecture Urban Design and Creative Arts, Mahasarakham University

*Corresponding author e-mail : methee.p@msu.ac.th

Abstract

The construction of dwellings among various ethnic groups has consistently undergone changes influenced by multiple factors, including governance, cultural adaptation, and technological advancements. The study on "The Remain in Tai (Dam) Traditional Thought of Wisdom to Build the Present House" aimed to investigate distinctive architectural patterns, both internally and externally, belief systems, and the utilization of spaces linked to spiritual beliefs aligned with the way of life and current culture of the Thai Dam ethnic group in Thailand, the Socialist Republic of Vietnam, and the Lao People's Democratic Republic. Physical surveys and interviews with homeowners were conducted. The study revealed that the Thai Dam ethnic group maintained ancient lifestyles and beliefs regarding ancestral spirits and various ghostly entities as the mainstay of dwelling construction wisdom. However, temporal changes necessitated "adaptations" to fit the new societal environment, including changes in governance patterns, social conditions, technology, materials, and climate, resulting in diverse forms of dwelling construction that reflect contemporary adaptations, such as the transformation of building materials from wood to reinforced concrete and the reorganization of interior spaces into more clearly defined zones to enhance privacy while still preserving the ancestral spirits of various ghostly entities to protect and maintain the lineage for future generations. This contributes to the sustainability of dwelling construction wisdom among the Thai Dam ethnic group.

Keywords : Ethnic, Tai (Dam), Exist, Wisdom, Building House

มโนทัศน์การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัย กลุ่มชาติพันธุ์ไท (ดำ)

เมธี พิริยการนนท์*

วิวัฒน์ วอทอง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และ นฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*อีเมลผู้ประสาน : methee.p@msu.ac.th

บทคัดย่อ

การสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ล้วนเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอันเกิดจากปัจจัยหลายด้าน ทั้งด้านการปกครอง การปรับตัวทางวัฒนธรรม หรือการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี การศึกษาเรื่องมโนทัศน์การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไท (ดำ) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเรือน การจัดพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยทั้งภายในและภายนอก คติความเชื่อ การใช้พื้นที่ที่เชื่อมโยงถึงความเชื่อทางจิตวิญญาณที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสังคม วัฒนธรรมในปัจจุบันของชาติพันธุ์ไท ทั้งในประเทศไทย, สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้แบบสำรวจทางกายภาพ และการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ผลของการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำมีวิถีชีวิต และคติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และสกุลผีต่างๆ ที่สืบทอดมาแต่โบราณ เป็นแกนหลักของภูมิปัญญาการสร้างที่อยู่อาศัย แต่การเปลี่ยนแปลงตามเวลาทำให้เกิด “การปรับตัว” ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมใหม่ ทั้งการเปลี่ยนแปลงตามรูปแบบการปกครอง การเปลี่ยนแปลงตามสภาพทางสังคม เทคโนโลยี วัสดุ และสภาพอากาศ ส่งผลต่อการสร้างเรือนที่แตกต่างกันตามสมัยนิยม เช่น การปรับเปลี่ยนวัสดุจากไม้เป็นปูน หรือการกั้นพื้นที่ที่เป็นสัดส่วนให้มีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น แต่ยังรักษา ดำรงอยู่ของผีบรรพบุรุษในสกุลผีต่าง ๆ ที่เพื่อปกป้องรักษาลูกหลานที่สืบทอดชาติพันธุ์ให้คงอยู่ ทำให้เกิดมโนทัศน์การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

คำสำคัญ : ชาติพันธุ์, ไท (ดำ), การคงอยู่, ภูมิปัญญา, การสร้างเรือน

1. บทนำ (Introduction)

มโนทัศน์ หมายถึง ภาพในความคิดที่เปรียบเสมือน ภาพตัวแทน หมวดหมู่ของวัตถุ สิ่งของแนวคิด หรือปรากฏการณ์ ซึ่งมีลักษณะทั่ว ๆ ไป คล้ายกัน ดังนั้นหากเราจำกัดความของคำว่ามโนทัศน์ ก็คือ ภาพที่เกิดขึ้นในใจซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งหลายสิ่งต่าง ๆ กัน แต่มีลักษณะบางอย่างคล้ายกัน (Charoenwongsak, 2002) โดยในการศึกษาการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีนักวิชาการหลายสาขาได้ค้นคว้าหาข้อมูลหลักฐาน และข้อเท็จจริง เพื่ออธิบาย คัดค้าน หรือสนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมาของชนชาติไทยอยู่ตลอดเวลา ทั้งนักวิชาการทางยุโรป อเมริกา เอเชีย และนักวิชาการชาวไทย โดยแต่ละคนต่างก็ใช้วิธีวิทยาในการศึกษาค้นคว้าตามความสนใจ ทั้งทางด้านมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ คติชนวิทยา และด้านอื่น ๆ จากข้อมูลหลักฐานที่แตกต่างกันไปแต่ละศาสตร์ ได้ก่อให้เกิดความหลากหลายในทัศนะเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดและความเป็นมาของชนชาติไท ที่สามารถสรุปอาจสรุปทฤษฎีถิ่นกำเนิดของชนชาติไทเป็นแนวกว้าง ๆ ได้ 5 กลุ่ม Ketthet, B. (2003) กล่าวคือ (1) เชื่อว่าถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยอยู่บริเวณมณฑลเสฉวน แล้วอพยพลงสู่ยูนนานและแหลมอินโดจีน (2) เชื่อว่าถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยอยู่บริเวณเทือกเขาอัลไต สืบเชื้อสายจากมองโกล แล้วอพยพจากตอนกลางของทวีปเอเชียลงสู่ตอนใต้ของจีนและเข้าสู่อินโดจีน (3) เชื่อว่าถิ่นกำเนิดของชนชาติไทกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณตอนใต้ของจีนและตอนเหนือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนบริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย (4) เชื่อว่าถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยอยู่บริเวณประเทศไทยปัจจุบัน และ (5) เชื่อว่าถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยอยู่บริเวณคาบสมุทรมาลายู หรือบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน แล้วค่อย ๆ แพร่กระจายออกไปยังบริเวณต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนถึงตอนใต้ของจีน ซึ่งบางความเชื่อก็ได้ถูกยกเลิกไปหลังจากที่มีการพิสูจน์หลักฐานอย่างจริงจังในระยะต่อมา

การเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ของชนชาติไทไปยังบริเวณต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันได้แก่ประเทศจีน อินเดีย พม่า เวียดนาม ไทย และประเทศลาว นั้น มีหลายสาเหตุ คือ (1) สาเหตุจากการขยายอาณาเขตการปกครอง เกิดขึ้นเมื่อกลุ่มของตนมีอำนาจเข้มแข็ง (2) สาเหตุจากการแสวงหาที่ทำมาหากินอันอุดมสมบูรณ์ เกิดขึ้นเมื่อพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอหรือเกิดภาวะแห้งแล้งอดยาก (3) สาเหตุจากการถูกกดขี่โดยกลุ่มชนชั้นปกครองหรือกลุ่มชนชาติอื่นที่มีอำนาจเหนือกว่า เกิดขึ้นเมื่อถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกรูกราน และกลุ่มตนมีกำลังน้อย และ (4) สาเหตุจากการถูกกวาดต้อนในการสงคราม เกิดขึ้นเมื่อแพ้ภัยสงคราม โดยการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนไทจากตำนานไทใหญ่ มีสาเหตุจาก หาน้ำที่กิน หาดินที่อยู่ ทำศึกเพื่อขยายอาณาเขต และถูกจีนกรูกราน ซึ่งการเคลื่อนย้ายของแต่ละกลุ่มมีหลายครั้งหลายสาเหตุแตกต่างกันไป (Ramitanon, Somsawat & Wichasin, 1998) ปัจจุบันหลักฐานการอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ในบริเวณต่าง ๆ พบว่ามีกลุ่มคนไทอาศัยอยู่ในพื้นที่ของหลายประเทศกระจายทั่วภูมิภาคเอเชีย มีคำเรียกขานว่า ไท ไต หรือชื่ออื่น ๆ คัดค้นอักษรใช้เอง แต่ละกลุ่มยังพูดคุยกันรู้เรื่อง และนับถือผีบรรพชน (Ketthet, 2003)

คนลาวโซ่ง ไทยทรงดำ ไทยโซ่ง ไทดำ ไตดำ ผู้ไตซ่งดำ ผู้ไทยดำ ลาวโซ่ง ลาวซ่งดำ ในบทความนี้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณ สิบสองจุไทหรือสิบสองเจ้าไท Udomwech, M. (2004) ไทดำหรือลาวโซ่ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ ที่โดดเด่น มีอาชีพหลัก คือ การทำนา มีความเชื่อเรื่อง "ผีฟ้า" หรือ "แถน" คือ เชื่อว่าแถนเป็นผู้สร้างโลก และบันดาลให้มีทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากนี้ยังนับถือผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า "ผีเฮือน" ซึ่งเมื่อตายแล้วจะไม่ไปไหน ยังคงวนเวียนคอยช่วยเหลือลูกหลานอยู่ การสร้างบ้านปลูกเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ไตแดง ในอดีตแรกเริ่ม

แรก เรือนพักอาศัยในระยะแรกยังยึดถือรูปแบบเดิม ที่นิยมปลูกสร้างสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ โดยใช้วัสดุที่หาได้ง่าย จากธรรมชาติ รอบข้าง จากการศึกษาฐานข้อมูลภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ได้มีการศึกษาภูมิปัญญาการสร้างเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทมากมายโดยที่สถานภาพการศึกษาด้าน “ชาติพันธุ์ไทดำ” ทั้งในประเทศไทยและนอกประเทศ และมีการศึกษากันมาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นศึกษาเพื่อรวบรวมฐานข้อมูลสำหรับการสืบค้นและจัดเก็บข้อมูลความรู้ที่สำคัญ ข้อมูลภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไท โดยผู้เขียนเองได้พบประเด็นของการศึกษาในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงของการสร้างเรือนอยู่อาศัย ตามพลวัตของสังคม เศรษฐกิจ ค้นพบเรื่องของการดำรงอยู่ซึ่งภูมิปัญญาของการสร้างเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลง และรักษาไว้อย่างเหนียวแน่น โดยในปัจจุบันการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไท มีทั้งทางด้านมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ คติชนวิทยา และด้านอื่น ๆ แต่ในการศึกษาเรื่องของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับความสำเร็จทางสังคมนั้นจะสามารถทำให้ข้อมูลครอบคลุมยิ่งขึ้นได้ โดยจะเน้นศึกษาถึงรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีรายละเอียดของผังอาคาร การใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์ทางกายภาพ (รูปธรรม) ทางจิตวิญญาณ (นามธรรม) และคติความเชื่อต่าง ๆ ในการปลูกเรือน ในการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งรูปถ่ายขององค์ประกอบนั้น ๆ และ วิเคราะห์hamnโนทัศน์การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไทต่อไป จากประเด็นดังกล่าวทำให้วิเคราะห์หาเหตุผลของการสร้างเรือนในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ในปัจจุบัน ซึ่งจะสะท้อนไปถึงอนาคต ซึ่งเหมาะสมต่อการศึกษาและพัฒนาความรู้ต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives)

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไท
- 2.2 เพื่อศึกษาคติความเชื่อ ในการปลูกเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไท
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ต่างๆ ของศึกษการสร้างเรือนอยู่อาศัย และการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาในการสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไท

3. ขอบเขตการวิจัย (Research Scope)

งานวิจัยนี้ ใช้กระบวนการศึกษาเชิงสำรวจทางกายภาพ โดยเก็บข้อมูลทั้งในรูปแบบเอกสารและการสำรวจด้วยสายตา และเก็บข้อมูลเป็นการเก็บที่ดูเรื่อง ของความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และการศึกษาภูมิปัญญาการสร้างเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท โดยในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ประเทศไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (ประเทศเวียดนาม) และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยมีขอบเขตการวิจัยที่ครอบคลุม ข้อมูลภูมิปัญญาการสร้างเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทต่างๆ ในเอกสาร หนังสือต่างๆ เพื่อให้ทราบสถานที่ และที่ตั้งของข้อมูลที่เคยมีการรวบรวมไว้แล้ว และวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะของที่อยู่อาศัยที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มาจากฐานคติความเชื่อเดียวกันและมีความแตกต่างกันทางด้านสภาพแวดล้อมและเพื่อทำให้เกิดความครอบคลุม เพื่อวิเคราะห์ถึง “มโนทัศน์การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไท” ต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการสร้างเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท และความเชื่อมโยงกับบริบท

ทางวัฒนธรรมและพื้นที่พิธีกรรม โดยใช้กระบวนการศึกษาเชิงสำรวจทางกายภาพ โดยเก็บข้อมูลทั้งในรูปแบบเอกสารและการสำรวจด้วยสายตา เป็นการเก็บข้อมูลที่มีเป้าหมายเรื่องของความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และการสร้างเรือนอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไท โดยมีกระบวนการศึกษาหาข้อมูลภูมิปัญญาการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ หนังสือต่างๆ เพื่อให้ทราบสถานที่ และที่ตั้งของข้อมูลที่เคยมีการรวบรวมไว้ แล้วจัดทำแผนการลงสำรวจพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ประเทศไทย จำนวน 17 หลัง สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (ประเทศเวียดนาม) จำนวน 9 หลัง และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) จำนวน 4 หลัง จัดทำแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ ลงภาคสนามสำรวจพื้นที่ และจัดเก็บข้อมูลและอภิปรายผล โดยมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษา คือ (1) เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งรกรากที่ถิ่นฐานเดิม (ประเทศเวียดนาม) (2) เป็นชุมชนที่เกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานสู่ประเทศข้างเคียง (ประเทศไทยและสปป.ลาว) (3) การรวมตัวของชุมชนในเชิงประเพณีและวัฒนธรรมที่เหนียวแน่น และเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา คือ พิจารณาเลือกตามขนาดสัดส่วนของชุมชน ความสมบูรณ์ของตัวอาคาร และความยินยอมในการให้ข้อมูลของเจ้าของอาคาร วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การอภิปรายผลจากการศึกษา ด้านความสำคัญด้านสถาปัตยกรรม และลักษณะเด่นที่มีความสำคัญ ความสัมพันธ์ทางด้านบริบท โดยการสำรวจพื้นที่ และด้านคติความเชื่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา โดยการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย เพื่อนำไปสู่การจัดทำตารางรวบรวมข้อมูลเพื่อการทำเป็นฐานข้อมูล และการวิเคราะห์องค์ความรู้เชิงเปรียบเทียบด้านมโนทัศน์การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไท ได้แก่ รูปแบบเรือนอาศัย, ภูมิปัญญาในการสร้างเรือน, การเปลี่ยนแปลงของเรือน และการคงอยู่ของรูปแบบการสร้างเรือน ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าวช่วยให้เห็นทั้งความเหมือนและความแตกต่างของเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน

5. ประโยชน์ของการวิจัย (Research Benefits)

ผลลัพธ์ของงานวิจัยนี้สามารถแบ่งแนวทางในการนำไปต่อยอดให้เกิดประโยชน์ได้ 3 รูปแบบหลักๆ ดังต่อไปนี้

5.1 ฐานข้อมูลของภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ข้อมูลในงานวิจัยนี้จะเป็นการเก็บรวบรวมลักษณะภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทเป็นหลักโดยมีการจัดเรียงข้อมูลให้สามารถเข้าใจได้ง่ายเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการใช้อ้างอิงต่อไปสำหรับผู้สนใจการศึกษาความเป็นมาความสัมพันธ์ของคติความเชื่อในการสร้างเรือนของสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท สามารถวิเคราะห์และพิจารณา เพื่อประยุกต์ในการทำงานวิจัยด้านต่างๆได้อย่างครบถ้วน และเพื่อเป็นการสืบสานเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมต่อไป

5.2 รูปแบบแนวทางการเก็บข้อมูลการศึกษาภูมิปัญญาการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไท การศึกษานี้ได้แสดงข้อมูลของแบบสำรวจที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจริง เพื่อเป็นต้นแบบของแนวทางการเก็บข้อมูลการศึกษาภูมิปัญญาการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทสำหรับผู้สนใจในการนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้เก็บข้อมูลการศึกษาภูมิปัญญาการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ หรือสามารถนำไปดัดแปลงในการเก็บข้อมูลสถาปัตยกรรมประเภทต่างๆ ของประเทศไทยได้ ซึ่งแนวทางของการเก็บข้อมูลสถาปัตยกรรมนี้เหมาะสมในการนำไปเผยแพร่ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเป็นทางเลือกในการพิจารณาในศึกษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ต่างๆที่เกี่ยวพันกับการสร้างเรือนต่างๆ ได้

5.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญากับการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทสมัยใหม่ เป็นการวิเคราะห์ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของของคติความเชื่อ ภูมิปัญญา ในการสร้างเรือนของสถาปัตยกรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์ไท เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านการประยุกต์ใช้กับงานการสร้างเรือนสมัยใหม่ในโครงสร้างของ คติความเชื่อเดิม หรือการการประยุกต์ในการผสมผสานคติความเชื่อเดิม กับคติความเชื่อใหม่ งาน การสร้างเรือนสมัยใหม่ได้อย่างสมบูรณ์ด้านภูมิปัญญา

5.4 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญากับการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไท ช่วยให้เข้าใจว่าการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมิได้จำกัดอยู่เพียงการรักษารูปแบบทางกายภาพของเรือน เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงระบบความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่ฝังอยู่ในกระบวนการออกแบบและการใช้ พื้นที่ของเรือน อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาการสร้างเรือนในฐานะมรดก ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ส่งผลให้ชุมชนสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ และใช้เป็นฐานในการพัฒนา เชิงพื้นที่และสถาปัตยกรรมอย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

6. ผลการวิจัย (Research Results)

การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นฐานข้อมูลของภูมิปัญญาของการสร้างเรือน และรูปแบบ สถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ประเทศไทย สาธารณรัฐสังคมนิยม เวียดนาม (ประเทศเวียดนาม) และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีตัวอย่างการเก็บ ข้อมูลดังนี้

6.1 ตัวอย่างการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาของการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไท 3 ประเทศ

กรณีศึกษาหลังที่ 1 เจ้าของบ้าน อาชีพ เกษตรกร มีที่ทำกินของตนเอง หมู่ 4 ต.ดอนมะเกลือ อ.อุทุมพร จ.สุพรรณบุรี

Figure 1 ผังอาคารเรือนกรณีศึกษา (ตัวอย่างหลังที่ 1)

Source : Wotong (n.d.)

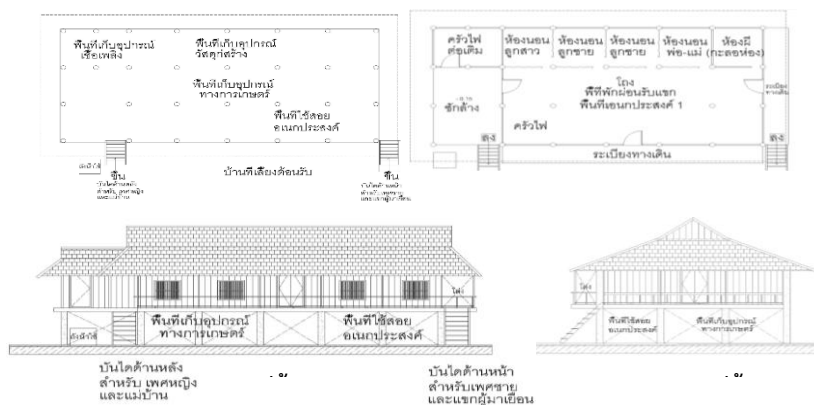

Source : Wotong (n.d.)

Source : Wotong (n.d.)

เรือนกรณศึกษาหลังที่ 2 เรือนพักอาศัย บ้านเพียงเลย เมืองแก่ง (เพียงคือทุ่งราบทุ่งเพียงเลยเป็นชื่อต้นไม้-”กอลอย) ประเทศเวียดนาม เป็นหมู่บ้านไทดำขนาดเล็ก ประมาณ ห้าสิบหลังคาเรือน ก่อตั้งมาแต่ปี ค.ศ.1968 (พ.ศ.2511)

Source : Wotong (n.d.)

Figure 5 การสำรวจทางกายภาพความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และการสร้างเรือนอยู่อาศัย
Source : Wotong (n.d.)

Figure 6 การสำรวจลักษณะพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน
Source : Wotong (n.d.)

เรือนกรณีศึกษาหลังที่ 3 เลขที่ 20 บ้านเชียงเกี้ยว เขตเมืองคำ แขวงเชียงขวาง ประเทศ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

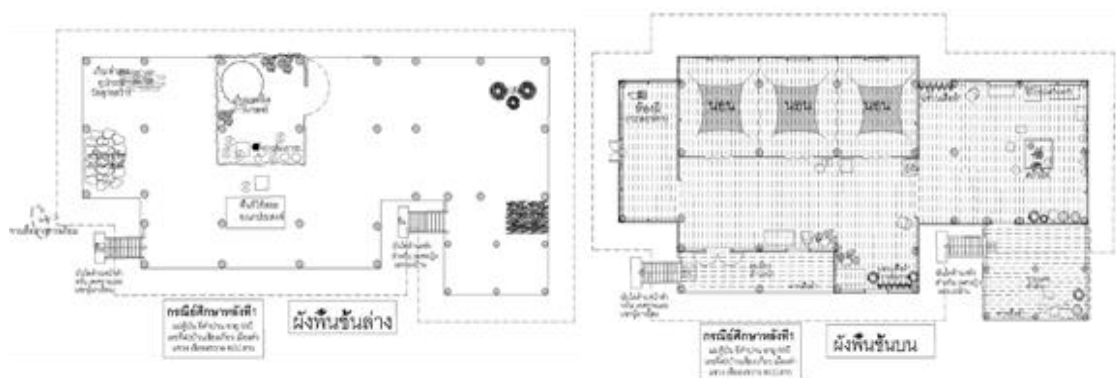

Figure 7 ผังอาคารผังเรือนกรณีศึกษา (ตัวอย่างหลังที่ 3)
Source : Wotong (n.d.)

Figure 8 การสำรวจทางกายภาพความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และการสร้างเรือนอยู่อาศัย

Source : Wotong (n.d.)

6.2 ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญากับการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

ในเรื่องของภูมิปัญญาในการสร้างเรือน และการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ทั้ง 3 ประเทศ สามารถวิเคราะห์ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ ภูมิปัญญา ในการสร้างเรือน ของสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท (ดำ) เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านการประยุกต์ใช้กับงาน การสร้างเรือนสมัยใหม่ในโครงสร้างขององค์ความรู้เดิม หรือการการประยุกต์ในการผสมผสานองค์ ความรู้เดิม กับองค์ความรู้ใหม่ งานการสร้างเรือนสมัยใหม่ได้อย่างสมบูรณ์ด้านภูมิปัญญา ได้ดังนี้

1) รูปแบบของเรือนอยู่อาศัย จุดกำเนิดของชาวไทยดำสมัยโบราณปรากฏการณ์ก่อรูปเป็นสังคม บ้านเมืองที่เป็นปึกแผ่น อยู่ในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทย ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม บริเวณลุ่มแม่น้ำแดง ในพื้นที่ลุ่มน้ำ พ่งราบระหว่างหุบเขา ที่ประกอบด้วยป่าไม้ไผ่ และป่าเบญจพรรณที่อุดมสมบูรณ์ ที่สามารถทำเป็นวัสดุเพื่อการสร้างบ้านเรือนสามารถหาได้จากธรรมชาติ ป่าเขา ด้วยการเตรียมจัดหาชิ้นส่วนต่าง ๆ เช่น เสา พื้น ตง คาน วัสดุพื้น วัสดุผนัง วัสดุหลังคา วัสดุตกแต่ง โดยมีวิธีการฝังให้แห้งและการขจัดปลวกมอด ไว้ให้เรียบร้อยตามภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมา ก่อนที่จะมีการก่อสร้างยกหลังขึ้นเป็นหลัง ด้วยการร่วมมือของญาติพี่น้องในชุมชน ลักษณะบ้านเรือนแบบเดิม วัสดุประกอบด้วย โครงสร้างไม้จริง ผสมไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยหญ้า ลักษณะของหลังคาและโครงสร้างหลังคาคลุม ชายคาต่ำลงจนติดฝาด้านริมนอก เหตุผลเพื่อป้องกันลม ฝน และความหนาวเหน็บในฤดูหนาว ลักษณะการจัดการพื้นที่ภายใน แบ่งเป็นสัดส่วนตามภาระหน้าที่ของเจ้าของเรือน บันไดด้านหน้าระเบียง และพื้นที่ส่วนหน้าของเรือนเป็นพื้นที่ห้องผีเรือน พื้นที่กิจกรรมเลี้ยงผีเรือน และรับแขกผู้มาเยือน ถัดไปด้านขวามือตามช่วงเสาจะแบ่งเป็นที่หลับนอนของพ่อแม่และลูก ๆ ชายหญิง ตรงกลางเป็นส่วนรวมกิจกรรมของครอบครัว พบปะ รับประทานอาหาร ส่วนด้านหลังต่อชานแดดเป็นส่วนปรุงอาหาร พื้นที่ทำกิจกรรมของแม่บ้านฝ่ายหญิงและเด็ก รวมทั้งการใช้บันไดด้านหลังในการขึ้นลง การจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอยในลักษณะรูปแบบเช่นนี้ เป็นไปตามการควบคุมเรื่องความปลอดภัย การต้อนรับคนแปลกหน้าผู้มาเยือน เป็นหน้าที่ของพ่อเรือนหรือเพศชาย ภาระหน้าที่เลี้ยงลูกปรุงอาหาร กิจกรรมเย็บ ปะเสื้อผ้า หัตถกรรมเพื่อครัวเรือน ส่วนที่เป็นของฝ่ายแม่เรือนฝ่ายหญิง โดยสรุปการใช้ประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ภายในเรือนไม่นิยมกันฝาดห้องในบางส่วน เช่น ห้องนอนพ่อแม่ ลูกหญิง-ชายนิยม ใช้เพียงผ้าห่มหรือตุ้เสื้อผ้าเป็นเครื่องกัน นอกจากนี้ห้องผี (กะล่อห้อง) และห้องพิธีกรรมต้องกันเป็นสัดส่วน ส่วนที่เหลือจะเป็นพื้นที่เอนกประสงค์โล่ง

มีการกำหนดเขตกิจกรรมของบ้านและ แยกไว้ส่วนหน้า แม่เรือนและการดูแลเลี้ยงดูลูก เตรียมอาหารไว้ด้านหลัง ผนังห้องที่กั้นและเสาเรือนจะเป็นที่วางรูปภาพบรรพบุรุษรวมทั้งเครื่องใช้ไม้สอยเพื่อเป็นที่ระลึกเตือนความจำให้ลูกหลานซึ่งลักษณะการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ภายในลักษณะนี้ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ลักษณะการเก็บเมล็ดพืชพันธุ์ธัญญาหารไว้เพื่อบริโภค ถ้าครอบครัวขนาดเล็กจะเก็บรวมไว้ในพื้นที่ส่วนด้านหลังของเรือน หรือสร้างยุ้งฉางตามขนาดพอเหมาะไว้ติดกับเรือนด้านหน้า สามารถเชื่อมติดต่อกับเรือนใหญ่ได้ ใต้ถุนซึ่งเก็บข้าวเปลือกหรือข้าวโพดสาลี ถ้าหลังใหญ่ใต้ถุนจะกั้นไว้เป็นคอกสัตว์ เช่น โค กระบือ หรือเล้าเป็ด เล้าไก่ ใต้ถุนเรือนใหญ่เป็นบริเวณพักผ่อนรับแขกตอนกลางวัน ทำกิจกรรมคัดแยกเมล็ดพันธุ์หรือหัตถกรรมภายในครัวเรือน เช่น ทอผ้า ทำเครื่องจักสานต่าง ๆ บางส่วนเป็นพื้นที่เก็บวัสดุก่อสร้าง และพื้นที่สำหรับหุงต้มใต้ถุนเรือนจะเป็นพื้นดินแข็งธรรมดาปัดกวาดให้สะอาด มีแคร่ไม้หรือไม้ไผ่สำหรับนั่งทำกิจกรรมหรือพักผ่อนรองรับกิจกรรม บริเวณเรือนส่วนด้านหลังจะเป็นพื้นที่สวนครัวปลูกต้นไม้ผลไว้สำหรับครัวเรือน และนอกเรือนมีความเป็นอยู่แบบอนาถาประสงค์ และพื้นที่เฉพาะกิจแบบสมณะ เรียบง่ายเป็นไปตามคติจารีตประเพณี วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นแนวทางการดำรงชีวิต

2) ภูมิปัญญาของการสร้างเรือนอยู่อาศัย กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำรู้จักเลือกวัสดุ และภูมิปัญญาเพื่อการก่อสร้างบ้านเรือน มีการเตรียมไว้ล่วงหน้า การตกแต่ง ขัดเกลาผืนแดดให้แห้ง การเตรียมตัวป้องกันปลวกและมอด มิให้รบกวน เช่น ไม้ไผ่มีการวิธีตามภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดประสบการณ์ต่อเนื่อง เช่นการเลือกไม้เพื่อประกอบเป็นโครงสร้างของเรือนในแต่ละส่วน เช่น ไม้ไผ่ ไม้จริง วัสดุผนังหลังคาได้อย่างผสมกลมกลืน มีรายละเอียดการจัดวางการยึดโยงโครงสร้างด้วยสลักลิ้ม เตื่อย และการเข้าไม้ที่มั่นคงเพื่อกันเสาผุกร่อน หรือปลวกมอดรบกวน การสร้างเรือนมีจุดประสงค์ในความมั่นคงถาวรทั้งการจัดระบบโครงสร้างหน้าที่หลักที่ถาวรจะเป็นไม้จริง เนื้อแข็งที่เลือกสรร แล้วมีอายุยาวนานชั่วลูกชั่วหลาน ส่วนที่เป็นโครงสร้างรองจะเป็นไม้เนื้ออ่อน หรือไม้ไผ่ที่มีหลากหลายชนิดทั้งในป่าเขา และปลูกใช้เองได้เมื่อเกิดการเสื่อมสภาพผุพัง ก็สามารถหาเปลี่ยนได้โดยไมยาก ดังนั้นการสร้างเรือนในจุดประสงค์ที่แท้จริงคือเพื่อพักอาศัยทางกาย และเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมทางจิตวิญญาณเพื่อเป็นมรดกตกทอดสู่ลูกหลานรุ่นต่อ ๆ ไปอย่างยั่งยืน โดย

3) ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญากับการสร้างเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในระยะเวลาที่ผ่านมา กลุ่มชาติพันธุ์ได้สืบทอดสืบลาน ได้มีการอพยพ หนีภัยสงคราม ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานไปสู่ประเทศข้างเคียง (สปป.ลาวและประเทศไทย) จนกลายเป็นประชาชนประเทศนั้นๆ ส่วนใหญ่จะเกิดการปรับตัวทางด้านวิถีชีวิต ตลอดจน จารีต ประเพณี รูปแบบการปกครอง รวมถึงมีการหลอมรวมผสมกลมกลืน คติความเชื่อ แบบดั้งเดิม เพื่อให้สอดคล้อง เข้ากับอิทธิพลความเชื่อของท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ความเชื่อ เรื่อง ผี พุทธ เทวดา พระภูมิเจ้าที่ การทรงเจ้าเข้าผี ทั้งภาษา และการแต่งกายแบบคนไทย รวมทั้งการปลูกเรือนแบบไทยๆ เป็นต้น แต่กลุ่มไทยโซ่ง หรือไทดำ ก็ยังคงรักษารูปแบบ การใช้พื้นที่ และวัสดุ การต่อเติมพื้นที่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะของตนไว้ได้หลายส่วน ซึ่งก็ทำให้ในปัจจุบันรูปร่างของเรือนแบบดั้งเดิมไม่มีเหลือให้เห็นอีกต่อไป แต่ลูกหลาน ไทยโซ่ง ไทดำ รุ่นใหม่ ที่สำนึกถึงคุณค่าและความภูมิใจในชาติพันธุ์ของตน ทั้งในและนอกประเทศ ได้จัดตั้งรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ชาติพันธุ์ สร้างเครือข่ายเพื่อศึกษาแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ในวัฒนธรรม จารีต ประเพณี คติความเชื่อ รวมทั้งแบบอย่างบ้านเรือน รูปทรง ดังนั้น การจัดพื้นที่ภายในเรือน หรือนอกเรือนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดพื้นที่สำหรับผีเรือนและพื้นที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ภายนอกเรือน เช่น พิธีกรรมส่งวิญญาณที่”ป่าเฮ่ว”(ป่าช้า) ภายในเรือน เช่น พิธีเลี้ยงผีเรือน หรือพิธีเสนเรือน (เช่นไหว้ผีรอบปี)

พิธีปาดตง (การเซ่นไหว้ผีเรือนในรอบเดือนหรือทุกๆสิบวัน ไทยโซ่งถือเอาหนึ่งเดือนมีสิบวัน) ของประเทศ
ไทย เป็นต้น ทำให้ภายในเรือนจึงต้องมีการจัดพื้นที่เพื่อประโยชน์ใช้สอยสำหรับพิธีกรรมเหล่านี้ และ
พิธีกรรม อื่นๆอีกมากมายไว้ โดยเฉพาะมีข้อกำหนดที่แหล่งตั้งไว้ชัดเจน เช่น ห้องผี หรือ กะลอห้อง เป็น
ต้น เพื่อให้ลูกหลานได้ศึกษาและสืบทอดต่อไป

Table 1 การเปรียบเทียบการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไท

ประเด็น เปรียบเทียบ	ประเทศไทย	สาธารณรัฐสังคมนิยม เวียดนาม	สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว
1. รูปแบบ เรือน อยู่อาศัย	เรือนยกพื้นสูง รูปแบบดั้งเดิม คือ เรือนทรงเต่า ต่อมาพัฒนา เป็นเรือนหลังคาจั่วหรือ ปั้นหยา วัสดุไม้ผสมวัสดุ สมัยใหม่ (สังกะสี) พบทั้งเรือน เดี่ยวและเรือนที่ปรับต่อเติม ชั้นล่าง	เรือนยกพื้นต่ำถึงปานกลาง รูปแบบ ทรงเต่าชัดเจนที่สุด หลังคาโค้งลาดต่ำต่อเนื่อง ผนังเรือนดั้งเดิม วัสดุพื้นถิ่น ดั้งเดิมส่วนใหญ่และมีการใช้ ไม้ใหม่ในการซ่อมแซม	เรือนยกพื้นสูง รูปแบบ ใกล้เคียงดั้งเดิมมาก หลังคา โค้งต่ำ วัสดุไม้และไม้ไผ่ ยัง พบเรือนทรงเต่าหรือเรือน ใกล้เคียงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ บางส่วน
2. ภูมิ ปัญญา ในการสร้าง เรือน อยู่อาศัย	ใช้โครงสร้างไม้แบบดั้งเดิม เช่น ระบบเสา-คานหลัก การ จัดพื้นที่ภายในสัมพันธ์กับ ความเชื่อ แต่มีการประยุกต์ เทคนิคก่อสร้างใหม่เข้า ผสมผสานให้เกิดความแข็งแรง มากขึ้น	ยังคงภูมิปัญญาดั้งเดิมสูง ทั้งเทคนิคการเข้าไม้ รูปทรง หลังคา และความสัมพันธ์ ระหว่างเรือนกับความเชื่อ ทางด้านชาติพันธุ์	ใช้ภูมิปัญญาพื้นถิ่นอย่าง ผสมผสานความเชื่อทางด้านชาติ พันธุ์ ทั้งระบบโครงสร้างไม้ การเลือกวัสดุ และการวางผัง ตามความเชื่อและพิธีกรรม
3. การ เปลี่ยนแปลง ของเรือน อยู่อาศัย	มีการเปลี่ยนแปลงสูงที่สุด มี การใช้วัสดุสมัยใหม่ (สังกะสี คอนกรีต) ปรับรูปแบบหลังคา และผังเพื่อรองรับวิถีชีวิตร่วม สมัย และปรับตามสภาพ เศรษฐกิจครอบครัว	มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบเรือน ดั้งเดิม เนื่องจากยังอยู่ใน บริบทชนบทและชุมชน มี เพียงบางส่วนที่ปรับแต่ยังคง ให้ความสำคัญกับความเชื่อ ทางชาติพันธุ์	มีการเปลี่ยนแปลงในระดับ ปานกลาง ยังคงโครงสร้าง และรูปทรงหลัก แต่มีการ ปรับวัสดุและรายละเอียด บางส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับ วิถีชีวิต และรูปแบบทาง สังคมสมัยใหม่
4. การคงอยู่ ของรูปแบบ การสร้าง เรือน อยู่อาศัย	คงอยู่ในลักษณะ “เชิง สัญลักษณ์” มากกว่าการใช้ งานจริง พื้นที่พิธีกรรมยังคง อยู่ในบางเรือน แต่บทบาท ลดลงหรือปรับใช้ร่วมกับ กิจกรรมอื่น พิธีกรรมบางส่วน ถูกย้ายออกนอกเรือน	คงอยู่สูงที่สุด ทั้งรูปแบบ โครงสร้าง และการใช้งานจริง เป็นส่วนหนึ่งของ ชีวิตประจำวันโดยพื้นที่ พิธีกรรมเป็นแกนกลางของ เรือน การจัดผังและลำดับ พื้นที่สัมพันธ์กับพิธีกรรม และความเชื่อ	คงอยู่ทั้งในเชิงใช้งานจริงและ เชิงวัฒนธรรม ยังพบเรือนที่ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยตามวิถี ดั้งเดิม และพื้นที่พิธีกรรม ยังคงอยู่ชัดเจนภายในเรือน เช่น พื้นที่บูชาบรรพบุรุษ เป็นต้น

7. การสรุปผลและการอภิปรายผล (Conclusion and Discussion)

การสร้างเรือนในมโนทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในขอบเขตของการศึกษา คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ซึ่งมีจุดกำเนิดเริ่มแรกที่เป็นกลุ่มชนที่มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคมอยู่บริเวณแคว้นสิบสองจุไทยสมัยก่อน มีวิถีชีวิต และคติความเชื่อเรื่อง ผีบรรพบุรุษ และสกุลผีต่าง ๆ มีสืบทอดมาแต่โบราณ ก่อนที่มีอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาอื่นใดจะเข้าไปถึงวิถีชีวิตประจำวันจารีตประเพณีที่แนบแน่นอยู่กับการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคมใหม่ที่ต่างถิ่นต่างแดน คือ ประเทศ สปป. ลาว ประเทศไทย ทำให้พฤติกรรมบางส่วนจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมร่วม เช่น การยอมรับนับถือศาสนาพุทธ (ในประเทศไทย) อาจมีหิ้งพระในเรือน แต่มีการแยกออกจากห้องผี เป็นต้น ทั้งนี้ยังใช้วิถีชีวิตร่วมกับสังคมเกษตรและจิตวิญญาณในความเชื่อดั้งเดิมในการดำรงอยู่ของผีบรรพบุรุษในสกุลผีต่าง ๆ ยังห่วงใยดูแลและปกป้องรักษาลูกหลานที่สืบทอดชาติพันธุ์ให้คงอยู่ตลอดไป เมื่อกาลเวลาผ่านไปจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองจากอิทธิพลภายในและภายนอก ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์นี้ได้ถูกบังคับให้ลี้ภัย หรือโดนกวาดต้อนให้จำต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนสู่ต่างถิ่นดินแดนในละแวกบ้านที่เมืองน้องแล้วกระจายไปเกือบทั่วทุกภูมิภาคของโลก ในปัจจุบันการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในระยะแรกวิถีชีวิตการดำรงชีพแบบสังคมเกษตรกรรมและการพึ่งพาตนเองยังสืบทอดและดำเนินต่อไปตามจารีตประเพณีเดิม เนื่องจากแปลกถิ่นแปลกสังคม การรวมตัว เป็นกลุ่มก้อนเฉพาะตนค่อนข้างเหนียวแน่นระวางภัยในความเป็นพลเมืองประเภทสองมีการสืบเชื้อสายแต่งงานกันเฉพาะในชาติพันธุ์เดียวกัน การสร้างพื้นที่พักอาศัยจึงเป็นไปตามความต้องการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่สะดวกสบายตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม จารีตประเพณีเฉพาะกลุ่มและความเชื่อในพิธีกรรมทางจิตวิญญาณสกุลผีบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่นในกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ บางกลุ่มเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย และ สปป. ลาว ได้ถูกหล่อหลอมวิถีชีวิตให้ผสมกลมกลืนให้ เป็นไปตามสภาพทางสังคมชาวพุทธความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้เข้าไปศรัทธาเข้าไปบวชเรียนจึงได้นำเอาคติความเชื่อเหล่านี้เข้ามาสร้างพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยในเรือน คือ “ห้องพระและห้องผี (กะล่อห้อง)” ทำให้เกิดพื้นที่พิธีกรรมร่วมกันรวมทั้งพื้นที่กิจกรรมอเนกประสงค์ที่เป็นสาธารณะ และส่วนตัว ก็ยังรักษาอยู่อย่างเดิม สอดคล้องกับงานของ Bosup, T. & Thungsakul, N. (2023) ที่วิเคราะห์พื้นที่ภายในเรือนไทดำ โดยเฉพาะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่พิธีกรรมที่พบว่าแม้รูปแบบทางกายภาพของเรือนจะมีการปรับเปลี่ยน แต่โครงสร้างเชิงพื้นที่ที่สะท้อนความเชื่อ เช่น การจัดลำดับพื้นที่และตำแหน่งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ยังคงได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง โดยพื้นที่อาจจะผ่นคลายบ้างตามกาลเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย เช่น หมู่บ้านไทดำลาวโซ่งทางภาคกลางแถบ จังหวัดเพชรบุรี นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี และจังหวัดพิจิตร เพราะกลุ่มนี้ได้สืบทอดสกุลผีมาหลายชั่วอายุแล้วรุ่นใหม่จึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับค่านิยมและสภาพทางสังคมสมัยใหม่

ประเพณีการเกิดการตายมีการอนุโลมผสมระหว่างพุทธกับผี ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มบางกลุ่ม เช่น ชุมชนบ้านป่าหนาด ในจังหวัดเลย ยังถือจารีตประเพณีนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเดียวนับถือศาสนาพุทธยังมีคติความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น ชาวเมืองแกน (เดียนเบียนฟู) ในเขตเวียตนามเหนือเช่นเดิมชุมชนบ้านป่าหนาดจึงแยกออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่นับถือพุทธ เช่น ประชาชนชาวอีสานทั่วไปก็มีวัดประจำหมู่บ้าน ส่วนที่สองมีความเชื่อทางผีบรรพบุรุษก็จะไม่เกี่ยวข้องกับทางวัดพุทธเด็ดขาด ทั้งยังรักษาจารีตประเพณีเลี้ยงผีเรือนตามฤดูกาลไว้อย่างเข้มงวดโดยเจ้าเรือนผู้ชายที่เป็นไทดำเป็นผู้นำพาการใช้พื้นที่ทางพิธีกรรมถ้าเจ้าบ้านถึงแก่ความตาย ผู้ที่สืบทอดพิธีกรรม ได้แก่ ผู้หญิงถึงแม้จะเป็นชาติพันธุ์อื่นเมื่อแต่งงานกับชาวภูไทดำก็ให้ถือว่าเป็นชาวไทดำ มีหน้าที่เป็นเจ้าพิธีกรรมในการเลี้ยงผีเรือนแทนสามี

ต่อไปจนถึงลูกชายคนโต ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการใช้พื้นที่ประโยชน์ใช้สอยภายในเรือนในเรื่องคติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษยังคงสืบทอดต่อไปอย่างเหนียวแน่น

Punpairoj, P. (2022) ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการสร้างเรือนไทดำภายใต้บริบทของการตั้งถิ่นฐานใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่ารูปแบบเรือนไทดำมีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา จากเรือนทรงเตี้ยดั้งเดิมไปสู่เรือนรูปแบบอื่น เช่น เรือนหลังคาจั่วและเรือนทรงปั้นหยา อันเป็นผลจากการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมวัสดุก่อสร้าง และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม แก่นของภูมิปัญญาด้านโครงสร้างยังคงได้รับการรักษาไว้ ไม่ว่าจะเป็นระบบเสาและคานหลัก รวมถึงแนวคิดการจัดวางพื้นที่สำคัญภายในเรือน ซึ่งสะท้อนถึงความต่อเนื่องขององค์ความรู้เชิงช่างและระบบความคิดดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในมิติการใช้พื้นที่ภายในเรือน ความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทดำมองว่าเรือนมีความหมายทั้งในเชิงกายภาพและเชิงนามธรรม กล่าวคือ ในเชิงกายภาพ เรือนเป็นพื้นที่พักอาศัยเพื่อการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย สะดวกสบาย สอดคล้องกับสภาพดินฟ้าอากาศและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ขณะที่ในเชิงนามธรรม เรือนเป็นพื้นที่ที่สังคีตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกหลานและผู้สืบทอดเรือนจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยเหตุนี้ ภายในเรือนจึงจำเป็นต้องสงวนพื้นที่ทางจิตวิญญาณและพิธีกรรมไว้โดยเฉพาะในระดับครอบครัว ซึ่งถือเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ที่มีความสำคัญต่อโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชน

นอกจากนี้ พื้นที่ถาวรภายในเรือน เช่น ผนังหรือฝาผนังห้องพิธีกรรม ยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนสายใยทางชาติพันธุ์ ความผูกพันระหว่างคนเป็นกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับ และค่านิยมเรื่องความกตัญญูรู้คุณ อันเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Sukiam, K. (2025) ที่ระบุว่ากระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำในระดับชุมชน ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการรักษารูปแบบทางกายภาพของเรือน แต่เป็นส่วนหนึ่งของการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมของชุมชน และการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความต่อเนื่องของภูมิปัญญาการสร้างเรือนไทดำในบริบทสังคมร่วมสมัย

การจัดพื้นที่ภายนอกเรือนบริเวณโดยรอบสมัยก่อนวิถีชีวิตของชุมชน คือ เกษตรกรรมยังต้องสร้างพื้นที่สำหรับเก็บเมล็ดพืชพันธุ์ธัญญาหารเช่นย้งข้าว ย้งข้าวโพดสาลี และอุปกรณ์การทำเกษตร เช่น คลาดไถ เครื่องมือทำมาหากินทางการประมงลอยไซสำหรับจับสัตว์น้ำปูปลา ทิศทางและสถานที่ตั้งย่อมเป็นไปตามคติความเชื่อที่สืบทอดมาอย่างยาวนานสมัยปัจจุบันเฉพาะกลุ่มไทดำภาคกลางของประเทศไทยแทบจะไม่มีให้เห็น และถ้ามีก็ใช้เป็นประโยชน์อย่างอื่นหรือปล่อยให้สูญหายไป การทำนาเพื่อขายข้าวแลกเป็นเงินเพื่อต้องจับจ่ายใช้สอยในสิ่งจำเป็นอย่างอื่นมิได้เก็บไว้บริโภคในยังฉางอย่างที่เคยทำมาก่อน ได้ทุนเรือนนอกจากจะเป็นที่พักผ่อนยามว่างรับแขก เก็บสัมภาระต่าง ๆ บางส่วนเป็นที่เก็บวัสดุก่อสร้างซ่อมแซมบ้านเรือน บางส่วนใช้เป็นบริเวณหัตถกรรมของครัวเรือน เช่น การทอผ้า เย็บเสื้อผ้า ตามที่ได้ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ในขณะที่พื้นที่ทางเกษตรบางส่วนผลผลิตและราคาผลผลิตตกต่ำจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงให้คนอื่นเช่าประโยชน์ทำกินเป็นอย่างอื่น เช่น ทำบ่อเลี้ยงปลา นาุ้ง หรือขายบางส่วนไปเพื่อเป็นทุนเปิดร้านขายของชำ หรือโรงซ่อมรถจักรยานหน้าบ้าน หรือได้ทุนเรือนวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้ความต้องการในการใช้พื้นที่ภายนอกเรือน และได้ทุนเรือนเปลี่ยนไปเป็นส่วนประกอบอาชีพในครัวเรือนเพื่อความอยู่รอดต่อไป

8. ข้อเสนอแนะงานวิจัย (Research Suggestion)

ในเรื่องของมโนทัศน์การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาการสร้างเรือนอยู่อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ สืบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา ประเทศเวียดนามนั้น เป็นจุดกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่มีการย้ายถิ่นฐาน แต่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตามการเมืองการปกครองที่ทำให้ประเพณีบางอย่างนั้น ถูกยกเลิกไป เช่นการเลี้ยงผีบ้าน ผีเมือง ในประเทศไทยและ สปป.ลาว นั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตามการเมืองการปกครอง และมีการย้ายถิ่นฐานทำให้มีการปรับตัว ผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นถิ่นนั้นๆ เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อ และประเพณีการนับถือผี เช่น ผู้หญิงไทดำแต่งงานกับคนนอกชาติพันธุ์สามารถยกเลิกการนับถือผีได้ แต่ในกรณีผู้หญิงมาแต่งงานกับคนชาติพันธุ์ไทดำต้องมีการนับถือผีตามสามี เป็นต้น แต่ไม่ว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่อยู่อาศัย จะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลและเวลาอย่างไร ตามปัจจัยที่ส่งผลและเกี่ยวข้อง เช่น สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพบริบทโดยรอบ สภาพภูมิอากาศ สภาพทางสังคมวัฒนธรรมที่ทันสมัย การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี การยอมรับทางวัฒนธรรมใหม่ๆ เป็นต้น ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ที่เกิดขึ้น มีการใช้งานที่ทันสมัยมากขึ้นมีการปรับเปลี่ยนวัสดุ ตามอุตสาหกรรมนิยม เพื่อลดค่าใช้จ่าย และความสะดวกสบาย แต่ในเรื่องความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณของคนไทดำนั้นยังยึดมั่นในเรื่องของ “มโนทัศน์ทางนามธรรม” ที่เกี่ยวข้องการนับถือผี เป็นส่วนยึดโยงความสัมพันธ์ทางจิตใจของกลุ่มคนไทดำ และยังสะท้อนถึงการใช้งานในพื้นที่อยู่อาศัยแม้ลักษณะทางกายภาพอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบต่าง ๆ แต่พื้นที่ทางจิตวิญญาณนั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ส่งผลให้เกิด “ปรับตัว” ในการมีพื้นที่ผีในพื้นที่อยู่อาศัยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การมีพื้นที่ผีในอาคารพักอาศัยร่วม การมีพื้นที่ผีในบ้านเดี่ยว แม้กระทั่งการมีพื้นที่ผีในห้องแถว เป็นต้น

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเราจะศึกษาเรื่องของมโนทัศน์ของชาวไทดำนั้นจะต้องดูให้ลึกถึงวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยังคงหลงเหลืออยู่และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องให้ลูกหลานสำนึกถึงความเป็นคนไทดำต่อไป ซึ่งนอกจากการสร้างที่อยู่อาศัยการจัดพื้นที่ภายในเรือนแล้ว จะพบว่าการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำในระยะสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาวิจัยเรื่องความเป็นมาภาษา ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยดำที่ตั้งหลักแหล่งในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย เช่น จังหวัด เพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม กาญจนบุรี และสุพรรณบุรีขึ้นอย่างกว้างขวางรวมทั้งการตั้งสมาคมหรือชมรมชาวไทยดำขึ้นในที่ต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันและเพื่ออนุรักษ์ภาษาวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวไทยดำหรือลาวโซ่งสร้างสื่อสารการเรียนรู้ระหว่างชุมชนของชาติพันธุ์ไทดำทั้งภายในและภายนอกประเทศซึ่งเป็นส่วนเติมเต็มของการศึกษาต่อไปในอนาคต

9. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

บทความนี้เป็นส่วนสำคัญในงานวิจัยที่ได้รับงบประมาณในการสนับสนุนจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ และขอขอบพระคุณผู้ที่ให้ข้อมูลทุกท่านจากทั้ง 3 ประเทศ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลและต้อนรับเป็นอย่างดี

10. เอกสารการอ้างอิง (References)

- Bosup, T., & Thungsakul, N. (2023). Cultural Space of Tai Dam Vernacular Houses in Ban Na Pa Nad community, Loei province. *NAJUA: History of Architecture and Thai Architecture*, 20(1), 122–159. [in Thai]
- Charoenwongsak, K. (2002). *Conceptual thinking*. Bangkok: SUCCESS MEDIA CO., LTD. [in Thai]
- Ketthet, B. (2003). *Study on social life and customs of Tai, Southeast Asian people some settled in Black-Red River Basin*. Bangkok: LAK PIM CO., LTD. [in Thai]
- Punpairoj, P. (2022). Transmission of Modest Buildings with Cultural Significance: Case Study of Tai Dam's Houses in U-Thong District, Suphanburi Province. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies (JARS)*, 10(1), 43–56.
doi:10.56261/jars.v10i1.12917
- Ramitanon, C., Somsawat, W. & Wichasin, R. (1998). *Thai=Tai*. Chiangmai: Women's Studies Center Faculty of Social Sciences Chiang Mai University. [in Thai]
- Sukiam, K. (2025). Cultural Conservation of Tai Dam: A Case Study of Ban Don Community in U-Thong District. *The Golden Teak: Humanity and Social Science Journal*. [in Thai]
- Udomwech, M. (2004). *History of the Tai Dam in Thailand*. Phetchaburi: Faculty of Humanities and Social sciences Phetchaburi Rajabhat University. [in Thai]